

4.3. Реалізація принципів педагогіки партнерства в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа»

Кравчинська Т. С.

Прийнятий Верховною Радою новий закон «Про освіту»¹ змінює саму філософію навчання — ставить на перший план особистість, а не механізми освітнього процесу. Відповідно до Концепції «Нова українська школа», схваленої рішенням колегії МОН 27.10.2016 р. розкрито мету, шляхи та етапи реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 р.² Реалізація документа створює умови для реформування освіти, яка повинна ґрунтуватися на засадах педагогіки партнерства.

Актуальність теми визначається умовами сучасної перебудови освітньої галузі та впровадженням Концепції «Нова українська школа», де одним із напрямів оптимізації навчального процесу є його спрямування на демократизацію взаємовідносин педагога з учнями, колегами, батьками. Педагогіка партнерства — один з компонентів формули Нової української школи, що включає систему методів і прийомів виховання та навчання на засадах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості. Освіта в усі часи вважається цінністю, бо є основою економічного розвитку суспільства, одним з факторів соціальної стабільності, джерелом зростання інтелектуального ресурсу і духовно-морального потенціалу населення держави. Отже, надзвичайно важливо, щоб Нова українська школа працювала на засадах педагогіки партнерства.

Педагогіка партнерства — напрям педагогіки, що включає систему методів і прийомів виховання і навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості. Серед авторів: В. О. Сухомлинський, Ш. О. Амонашвілі, І. П. Волков, І. П. Іванов, А. С. Макаренко,

¹ Закон «Про освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 13.05.2018).

² Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 13.05.2018).

В. А. Караковський, С. М. Лисенкова, В. Ф. Шаталов та інші. За педагогікою партнерства учень — добровільний і зацікавлений соратник, одноступень, рівноправний учасник освітнього процесу, турботливий і відповідальний за його результати³.

В основі педагогіки партнерства — демократичний спосіб співпраці між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а родина — залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Педагогіка партнерства передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість⁴.

Сутність педагогіки партнерства полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою хоче її бачити вчитель. Стосунки партнерства складаються там, де діти й дорослі об'єднані спільними поглядами та прагненнями. Педагогіка партнерства бачить в учневі добровільного і зацікавленого соратника, одноступця, рівноправного учасника педагогічного процесу, турботливого і відповідального за його результати.

Сучасне навчання і виховання учнів вимагає нової педагогічної етики, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага та творче співробітництво вчителя та учня. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як форми навчального спілкування, що домінує, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання

³ Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства: основні ідеї, принципи та сутність [Електронний ресурс] / Т. С. Кравчинська // Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи: 36 статей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 6 квітня 2017 р. — Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. — С. 85–88, Режим доступу : http://conf-hano.at.ua/load/zbirniki/elektronnij_zbirnik_materialiv/4-1-0-680 (дата звернення 13.05.2018)

⁴ Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Пос. для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський — Дрогобич : Коло, 2006. — 326 с.

життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Принципово важливою є орієнтація партнерської діяльності вчителя та учня на розвиток творчості — творчої активності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах.

Педагогіка партнерства ґрунтується на таких ідеях:

– навчання без примусу (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, С. Лисенкова, В. Шаталов), що передбачає виключення всіх засобів примусу з арсеналу педагогічних засобів; припускає наявність таких особистісних якостей вчителя, як гуманність, комунікативність, ціннісне ставлення до дитини. Крім того вчитель повинен володіти знаннями про дитячу психологію, засади гуманної педагогіки, володіти прийомами мотивації, визнавати пріоритетності суб'єкт-суб'єктної взаємодії у навчальному процесі. Цього можна досягти шляхом знайомства з теоретичними засадами гуманної педагогіки, перегляду уроків педагогів-гуманістів, участі у коуч-тренінгах із суб'єкт-суб'єктною взаємодією;

– ідея важкої мети (С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у тому, що перед усіма учнями ставиться складна мета, водночас учитель всіма засобами має налаштувати учнів на її досягнення, вселити в них упевненість у перемозі над труднощами. Передбачає готовність до інноваційної діяльності, що досягається шляхом залучення вчителя до роботи у творчих групах, розроблення моделі інноваційної діяльності;

– ідея опори (Є. Ільїн, І. Іванов, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у наданні учням опорних знаків (символів, схем, таблиць, слів тощо) для забезпечення кращого розуміння, структурування, запам'ятовування матеріалу, а також для побудови відповіді, передбачає вміння вчителя з одного боку — систематизувати й перетворювати інформацію належним чином, з іншого — моделювати;

– вільний вибір (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у наданні дитині свободи вибору у процесі навчання, тобто учень може

обираючи завдання, задачу, тему твору. Професійна діяльність спрямована на демократичність та скерованість вчителя на розвиток дитини, вміння «контактувати» з учнями та є провідною педагогічною умовою ідеї вільного вибору;

– ідея випередження (І. Волков, С. Лисенкова, Б. Нікітін, В. Шаталов) дає можливість включати у програму більш складний матеріал, об'єднувати його в блоки, починати заздалегідь вивчати складні теми, закладати перспективу вивчення теми наступного уроку. Спирається на такі якості особистості педагога, як прогностичність, стратегічне бачення педагогічної діяльності, відповідальність, які супроводжуються здатністю до стратегічного планування;

– ідея великих блоків (І. Волков, І. Іванов, В. Шаталов, М. Щетинін) ґрунтується на тому, що у великому за обсягом блоці матеріалу (об'єднання 6 — 10 уроків або тем в один блок) легше встановити логічні зв'язки, виокремити головну думку, поставити та вирішити проблему. Спрямована на наявність таких якостей особистості педагога: глибоке знання матеріалу, вміння систематизувати, інтегрувати, а також володіти технологією інтеграції змісту навчального матеріалу;

– ідея відповідної форми (І. Волков, Є. Ільїн, В. Шаталов) полягає в тому, що урок за своєю формою має відповідати предмету, що вивчається; реалізується через обізнаність, креативність, відкритість, здатність результативно вирішувати творчі завдання, незалежність суджень, спрямованість на творчі досягнення, володіння інтерактивними технологіями. Дана ідея реалізується шляхом розширення знань про педагогічні технології, поглиблення предметних знань, перегляду уроків з використанням інтерактивних технологій, аналізу досвіду вчителів;

– інтелектуальне поле класу (І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов, М. Щетинін) передбачає створення загальних життєвих цілей та цінностей у класі для розвитку здібностей та нахилів, творчості кожної дитини в діяльності;

– самоаналіз (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, І. Іванов, В. Караковський, В. Шаталов, М. Щетинін) реалізує ідею колективного аналізу та оцінювання

діяльності кожного учня за умови володіння педагогом прийомами рефлексії, емпатії, а також здатності аналізувати та розуміти власні дії, здатності до самопізнання⁵.

У педагогіці партнерства використовуються найрізноманітніші форми навчання: колективно-групова робота, колективна творча робота, робота в мікрогрупах, робота в змінних групах, ігрова діяльність. Основним методом партнерства є навчальний діалог. Без діалогічності не вийде взаємодії, оскільки будь-яка спільна діяльність потребує уміння домовитися, вступити у діалог.

Основні принципи: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог — взаємодія — взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

В основі соціального партнерства — соціальний діалог, націлений на максимальне узгодження і реалізацію інтересів усіх учасників процесу. Характеризується наявністю сторін, які мають як загальні, так і різні, а іноді й протилежні інтереси, орієнтацією на пошук і досягнення соціального консенсусу, зацікавленістю всіх соціальних суб'єктів у конструктивному вирішенні питань спільної діяльності. Відносини соціального партнерства мають колективний характер, в їх основі лежить колективний інтерес сторін.

Соціальне партнерство в освіті — це добровільна і рівноправна взаємодія всіх учасників освітнього процесу, спрямована на розробку, ухвалення і реалізацію педагогічних і соціально-економічних рішень, які забезпечують ефективний розвиток дітей, їх самовизначення та самореалізацію в соціальному середовищі. Потенціал соціального партнерства в закладі освіти забезпечується сукупністю ресурсів: інтелектуальних, економічних, кадрових, організаційних, методичних тощо, який ґрунтується на співпраці, на спільних інтересах та

⁵ Артемова В. Історія педагогіки України : Підручник. / В. Артемова – К. : Либідь, 2006. – 424 с.

потребах, добровільності, рівноправності всіх партнерів, відповідності змісту, цілей, наслідків та вимогам законодавства у сфері освіти. Технологія соціального партнерства є однією з найбільш ефективних у побудові соціально-орієнтованої взаємодії педагогів, учнів і батьків та організації середовища для такої взаємодії в умовах закладу освіти⁶.

Основна мета закладу освіти щодо організації ефективного співробітництва — це забезпечення відкритості закладу його соціокультурному довкіллю; розвиток партнерської взаємодії з різними соціальними інституціями у навчанні, вихованні та соціалізації учнів. Завдання, що стоять перед педагогічним колективом закладу освіти: налагодити взаємовигідну співпрацю закладу з органами державної влади і місцевого самоврядування, громадськими організаціями, закладами загальної середньої освіти міста; гармонізувати виховні впливи різних суб'єктів створити превентивний виховний простір.

Основними цілями соціального партнерства є сприяння у вирішенні будь-яких актуальних проблем, зміцнення демократії, досягнення згоди шляхом переговорів між сторонами щодо найважливіших стратегій розвитку. Соціальне партнерство засновано на добровільному і взаємовигідному співробітництві, спрямованому на досягнення його учасниками загальних цілей. Основним завданням соціального партнерства у закладах освіти є підвищення якості та ефективності освіти, поліпшення тих показників діяльності, заради яких вони створювалися. Соціальне партнерство розподілене збалансованою відповідальністю, показує практику спільного вироблення рішень. Умови рівності у соціальному партнерстві важливі для формування у здобувачів освіти реальних уявлень про себе як про особистість, як члена колективу, усвідомлення свого місця і ролі в колективі, своїх обов'язків, можливостей, про самих себе у майбутньому.

Принципи соціального партнерства: повноважність та рівність сторін, добровільність взяття зобов'язань, пріоритетність примирних методів,

⁶ Коханова О. П. Психологія партнерської взаємодії в освіті: навчально-методичний посібник. / О. П. Коханова – К.: Вид-во ПП Щербатих О. В. – 2011. – 104 с.

обов'язковість виконання домовленостей, відповідальність за взяті зобов'язання.

Структура соціального партнерства охоплює:

1) партнерство в системі закладу освіти між соціальними групами професійної спільноти (педагоги, учні, батьки);

2) партнерство, в яке вступають працівники освіти, контактуючи з представниками інших сфер суспільного життя (органи управління освітою, профспілки, громадські організації, інші установи соціальної сфери);

3) партнерство, яке ініціює заклад освіти, як особлива сфера соціального життя, що змінює взаємовідносини у становленні спільноти мікрорайону, району, громади, міста тощо⁷.

Отже, педагогіка партнерства набуває важливого значення, як вектор гуманного і творчого підходу до кожного з учасників освітнього процесу, а запровадження нового змісту освіти щодо співробітництва педагогів і батьків, з метою особистісного розвитку школярів, орієнтує на поважне ставлення до всіх учасників освітнього процесу.

Розглянемо більш детально праці дослідників, розвідки яких були пов'язані з ідеями свободи й співпраці у навчанні та вихованні на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості.

Основні твори американського філософа і педагога Джон Дьюї (John Dewey 1859 — 1952) присвячені дослідженню проблем суспільного розвитку, теорії людської природи, досвіду і пізнання, педагогіки й філософської логіки. Він стверджував, що дитина пізнає нове не заради знань, як вважали його попередники, а заради діяльності, дитина цікавиться саме тим, що може зробити сама. Він вперше поєднав пізнання і діяльність. Праці Дж. Дьюї, які вплинули на становлення світової педагогіки: «Освіта. Школа і суспільство» (Education. The School and Society, 1899); «Досвід і освіта» (Experience and Education, 1938); «Як ми мислимо» (How We Think, 1910). В основі

⁷ Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.

дослідницького методу Дж. Дьюї — розвиток особистої ініціативи учнів. Він вважав, що педагог повинен допомагати пізнавати тільки те, що зацікавило дитину, а не пропонувати вивчати щось інше. Учень має у процесі самостійного дослідження відкривати для себе властивості й закономірності предметів та явищ, а вчитель може тільки відповідати на його запитання.

Дж. Дьюї був прихильником думки, що пізнавальної активності, зацікавленості дитини достатньо для повноцінного інтелектуального розвитку та освіти. Навчання слід здійснювати насамперед як трудову та ігрову діяльність, як процес дослідження проблемного середовища, знаходження відповідей на суперечливі питання. Основними умовами успішності навчання є проблематизація змісту навчального матеріалу, навчальна активність учнів, зв'язок навчання з життям учнів, грою та працею.

На основі свого досвіду роботи в школі Дж. Дьюї доповнив свою концепцію положеннями про те, що школа зобов'язана гнучко відгукуватися на зміни в суспільстві й повинна сама стати як би суспільством в мініатюрі, вона має надавати дітям найбільші можливості для вироблення суспільного почуття співробітництва і навичок взаємодопомоги. Школа, представлена Дж. Дьюї має навчальне й виховне середовище та має на меті: спрощувати складні явища життя, подаючи їх дітям в доступному вигляді; обирати для вивчення найбільш поширені й важливі моменти з досвіду людства; сприяти вирівнюванню громадських відмінностей, створюючи єдність думок і узгодженість дій. Змістом освіти стає набутий досвід дитини, який збагачується в умовах навчального середовища. Для учнів способом набуття досвіду було вирішення різних ділових завдань: виготовлення макетів, пошук відповіді на запитання тощо, а набуття необхідних для цього знань пов'язувалося з інтересами дитини, які забезпечують його увагу і діяльність⁸.

Одним із представників нового виховання був Жан-Овід Декролі (Jean-Ovide Decroly 1871 — 1932) бельгійський педагог-реформатор, психолог, лікар.

⁸ Чайка В. М. Основи дидактики: навчальний посібник / В. М. Чайка. — Київ : Академвидав, 2011. — 238 с.

Він вважав, що школа повинна бути поза політикою. Основна мета виховання — до життя, для життя, через життя. Центр педагогічного процесу — дитина, її внутрішній світ, потреби, інтереси, здібності. Дитині найважливіше дізнаватися про саму себе: як у неї все влаштовано, як працюють її органи, яке їх призначення, чому відчуває голод, спрагу, холод, сонливість, чому боїться або сердиться, які у неї недоліки і якості. Педагог відіграє роль помічника і консультанта, важливий принцип — концентрація шкільної програми навколо центрів дитячих інтересів: «Дитина і її організм», «Дитина і суспільство», «Дитина і Всесвіт», «Дитина і живопис» тощо. Виступав проти: формалізму в навчанні й вихованні; відірваності школи від життя; зубріння; ігнорування інтересів дітей⁹.

Особливу роль педагог відводив грі в процесі навчання. Створив систему дидактичних ігор, які забезпечують сенсорний розвиток дітей, готують учнів до оволодіння математичними навичками; ігри пов'язані з поняттям часу; граматичні ігри, які сприяють розвитку мовлення; для розвитку мислення запропонував систему класифікації й колекціонування тощо. Гра, за Ж. Декролі — радісна творча діяльність.

В основі педагогіки Ж. Декролі — теорія інтересів і потреб. У 1907 р. створив школу, назва якої «Школа для життя, через життя», де навчання будувалося на основі гуманістичного принципу «Від дитини до світу — від світу до дитини». Ж. Декролі вважав, що людина — це кінцева мета світобудови, а дитина — це сонце, навколо якого обертаються — педагоги, навчальний план, розклад, навчальні предмети. Все те, що оточує дитину, співвідноситься з його індивідуальністю, мотиваційно-потребовою сферою.

На думку Ж. Декролі, потреби дитини задовольняються внаслідок навколишнього середовища (природного і соціального), яке діє на неї, і на яке вона, у свою чергу, постійно впливає через власну діяльність. Звідси стає зрозумілою необхідність вивчення цього середовища, з яким дитина перебуває

⁹ Поляк Г. Новая школа на Западе. Педагогическая система Декроли. / Г. Поляк. — М., 1928. — 98 с.

у постійній взаємодії. Дитина виявляє інтерес до того, звідки з'явилися хліб, масло, м'ясо, яке вона їсть; молоко, яке вона п'є; одяг, який вона носить; вона хоче знати походження тарілки, цукру, цегли, пароплава тощо. Нарешті, дитина хоче тримати в руках сировину, переробляти її та виробляти предмети, необхідні для задоволення своїх потреб або потреб інших людей. Однак спочатку матеріал розглядається у теперішньому часі й у близькому середовищі (сім'я, місцевий край, Батьківщина), а потім — у середовищі віддаленому (життя у просторі, у часі). Такий підхід до ознайомлення з навколишнім залишається актуальним і зараз¹⁰.

На початку ХХ ст. широкі педагогічні кола починають виявляти інтерес до педагогічних дослідів Ж. Декролі: окремі освітні заклади впроваджують його методи, організуються курси для ознайомлення педагогів із новою педагогічною технологією. Співробітники Ж. Декролі залучаються як консультанти шкіл, які почали працювати за новою системою, створюють програми для цих закладів. Розгортається широка діяльність зі здійснення педагогічних ідей Ж. Декролі. Передусім, ліквідується відокремленість окремих галузей знань і вводиться замість них принцип концентрації освітньої програми навколо так званих центрів інтересів. Відтак, основою, навколо якої повинна концентруватися вся робота, стає дитина та її потреби.

Основою організації освітньої роботи в школі Ж. Декролі є принцип самонавчання. За такої організації педагогічного процесу кожна дитина працює своїм темпом, привчаючись самостійно мислити й діяти. Самонавчання можливе лише за наявності розробленої системи дидактичних матеріалів. Особливістю педагогічної технології Ж. Декролі в цьому відношенні й є ґрунтовно та науково розроблений ним оригінальний дидактичний матеріал. Цей матеріал використовується у вигляді освітніх ігор і системи карткових завдань. Ж. Декролі використовував у дидактичних іграх не геометричні тіла, а

¹⁰ Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.

предмети навколишнього світу, що дозволило застосувати гру як один зі способів класифікації, повторення, закріплення одержаних вражень, знань, умінь та наблизити її до життєвого досвіду дітей.

В останні роки життя, з метою пропагування своїх педагогічних ідей, заснував лігу «Нової школи», завданням якої було об'єднання всіх тих, хто цікавиться прогресивним вихованням. Уся наукова і практична діяльність Ж. Декролі була присвячена справі виховання дітей, підготовки їх до справжнього соціального життя¹¹.

Один із засновників міжнародної ліги нового виховання та її секцій у Франції, Бельгії, Іспанії, Румунії та латиноамериканських країнах був Адольф Фер'єр (Adolphe Ferriere 1879 — 1960) — швейцарський педагог, теоретик нового виховання. Починаючи з 1899 р. він відвідує експериментальні школи в різних країнах, накопичуючи досвід різних фахівців, пов'язаний переважно з ідеями активного навчання. Створює у Женеві в 1899 р. Міжнародне Бюро нових шкіл (Міжнародне бюро нових шкіл спільними зусиллями виробило основні вимоги до своїх шкіл, сформулювало педагогічні ідеї, які реалізувалися в них), а з 1909 р. починає читати лекції у Женевському університеті, де знайомиться з О. Декролі, одним з представників і лідерів нового виховання.

У 1918 р. схарактеризував тридцять принципів, які створюють нову школу:

1. Нова школа є лабораторією практичної педагогіки, вона прагне відігравати для державних шкіл роль розвідника, бути завжди в курсі найновішої психології щодо методів, які вона застосовує, і в курсі сучасних вимог розумового й матеріального життя стосовно завдань, які вона ставить перед собою.

2. Нова школа є інтернатом, тому, що лише цілковитий вплив оточення, де зростає й розвивається дитина, дає змогу з повнотою здійснювати її виховання.

¹¹ Besse J. M. Ovide Decroly, psychologue et educateur. / Jean Marie esse. – Toulouse, Privat, 1982, 180 p.

3. Нова школа повинна знаходитися в сільській місцевості, оскільки тільки сільські умови становлять для дитини природне оточення. Вплив природи, можливість віддаватися іграм, працювати в полі — все це робить сільські умови найкращим допоміжним засобом для фізичного розвитку й морального виховання дітей.

4. Нова школа розподіляє своїх вихованців по окремих будинках, де вони живуть групами від 10 до 15 осіб під наглядом і моральним керівництвом вихователя, якому допомагає інша співробітниця.

5. Сумісне навчання й виховання, як хлопчиків, так і дівчаток з першого до останнього року.

6. Нова школа організує для всіх своїх учнів ручну працю, якій присвячується півтори години на день. Це є обов'язковим заняттям, що має не так професійну, як виховну мету.

7. Між різними видами ручної праці, столярна праця займає перше місце, а обробка землі й догляд за дрібними тваринами належать до тієї категорії діяльності наших предків, яку люблять діти й займатися якою слід давати змогу кожній дитині.

8. Поряд з обов'язковими заняттями, певне місце відводиться вільній праці, яка розвиває смак дитини, винахідливість й творчі здібності.

9. Фізичне виховання забезпечується природною гімнастикою, а також іграми та спортом.

10. Далекі екскурсії пішки або на велосипеді з ночівлею в наметах і з обідами, приготовленими самими дітьми, відіграють в новій школі велику роль. До цих екскурсій готуються заздалегідь і вони є допоміжним засобом при навчанні.

11. У галузі розумового виховання нова школа прагне навчати не нагромадженням заучених знань, а загальним розвитком та здатністю мислити. Критичний розум народжується із застосуванням наукового методу: спостереження, гіпотези, перевірки закону.

12. Поряд із загальним розвитком іде і спеціалізація — спочатку більш загальна: розвиток переважних смаків і нахилів кожної дитини; потім — більш систематична, яка розвиває нахили й здібності дітей в професійному річчї.

13. Викладання ґрунтується на фактах і дослідженнях. Здобування знань виникає з особистих спостережень (відвідування заводів, ручна праця тощо) або, якщо їх бракує, з чужих спостережень, знайдених у книгах. Але в кожному разі теорія завжди йде разом з практикою.

14. Викладання ґрунтоване на особистій самостійності дитини. Це передбачає найтісніший зв'язок розумових знань з малюванням і різноманітними видами ручної праці.

15. Викладання базується на природних запитах дитини.

16. Індивідуальна праця дітей полягає в здобуванні найрізноманітнішого фактичного матеріалу (особистих спостереженнях, з дослідів або з книг, журналів тощо) і в його класифікації (за логічним планом, що відповідає віку дитини), а крім того, у виконанні самостійних робіт і в підготовці до рефератів, що їх читають вихованці в класі.

17. Колективна праця полягає в тому, що вихованці обмінюються зібраним фактичним матеріалом, а також у спільній систематизації або логічному опрацюванні його.

18. У новій школі виховання відбувається тільки в ранкові години (від 8 до 12), а по обіді, протягом 1-2 годин (зазвичай від 16 до 18), відбувається самостійне навчання. Дітям, молодшим 10 років, жодних уроків не задають.

19. Кожного дня діти займаються не багатьма предметами, а тільки одним або двома. Різноманітність створюється різноманітністю способів викладання одного й того ж предмета.

20. Протягом місяця або чверті року вивчають небагато різних предметів. Предметна система, дає змогу кожному вихованцю мати власний навчальний план.

21. Моральне виховання повинно здійснюватися не ззовні, під впливом зовнішнього авторитету, а зсередини. Базуючись, на цьому в новій школі є

система шкільних республік. За цієї системи фактичним найвищим органом управління є загальні збори, що створюються з директора, викладачів і вихованців. Ці загальні збори визначають шкільні правила.

22. При неможливості здійснити цілковиту демократичну систему, більшість шкіл становлять конституційні монархії: вихованці обирають префектів, яких наділяють певною відповідальністю.

23. Різні громадські обов'язки дають можливість здійснювати принцип діяльної взаємодопомоги. Ці роботи для загального блага доручаються по черзі всім маленьким співгромадянам.

24. Нагороди полягають у тому, що творчим розумам дається можливість збільшувати свою творчу силу завдяки пристосуванню до вільної праці й таким чином розвивають дух ініціативи.

25. Покарання роблять у відповідно до зробленого вчинку.

26. Змагання проводиться переважно через порівняння дитиною своєї теперішньої роботи зі своєю колишньою, а не тільки порівнянням своєї роботи з роботою товаришів.

27. Нова школа повинна бути місцем краси. Прикладне мистецтво, яким займаються й оточують себе в школі, веде до чистого мистецтва, здатного збуджувати найблагородніші почуття.

28. Сумісна музика (хорові співи, оркестр) має облагороджувальний вплив. Не слід позбавляти жодну дитину тих емоцій, які викликає музика.

29. Моральна свідомість виховується переважно читанням оповідань, що викликають у дітей особисті реакції, справжні моральні оцінки, які, повторюючись і підсилюючись, об'єднують дітей. Це мета вечірніх читань.

30. Практичний розум у підлітків виховується переважно розмірковуванням і вивченням питань, що стосуються природних законів розумового особистого й суспільного прогресів¹².

¹² Коваленко С. І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навч. посіб. / С. І. Коваленко, Н. І. Белкіна. – К. : ЦНЛ, 2006. – 664 с.

Таким чином, із перерахованих принципів створення нової школи у 1918 р., ми бачимо, що і сьогодні ці принципи не втратили своєї актуальності й значущості.

У 1920 р. А. Фер'єр публікує маніфест «Перетворимо школу». У 1921 році виступає одним з ініціаторів першої Конференції щодо нового навчання (Франція), на якій було створено Міжнародну лігу за нове навчання. Підготував її програмну хартію.

У 1922 р. пише книгу «Активна школа» де повністю викладає свої педагогічні погляди, а в 1924 р. у своєму маєтку в Флоріссані організовує міжнародну школу, в якій маленькі діти навчалися за методом М. Монтесорі, вихованці середнього віку — за методом О. Декролі, а старші — за рекомендаціями Вінетка-плану (система індивідуалізованого навчання, яка виникла в 1920 р. Таку назву було отримано щодо назви селища Уіннетка, або Віннетка (США) де її було вперше застосовано. Автором Вінетка-плану був інспектор шкіл К. Уошберн, який намагався одночасно індивідуалізувати темп і зміст навчання. Навчальні матеріали були розраховані на досягнення учнями чітко визначених цілей та пророблялися в першій половині дня індивідуально. Навчання супроводжувалося діагностичним тестуванням. У другій половині дня навчання учнів доповнювалося груповою діяльністю, спрямованою на привчання школярів до колективної праці. Групові проекти, для участі в яких відводилося 2 год в день протягом 1-4,5 міс, не належали до класичних навчальних предметів, а ставили за мету розвивати потенціал кожного учня (в спільних театральних постановках, музичних виставах тощо)).

А. Фер'єр є автором багатьох праць, які розвивають ідеї нового виховання. Був організатором навчальних закладів, що застосовували ці ідеї на практиці. Великого значення в його школах набули ідеї трудового виховання та підготовки учнів до трудової діяльності.

Критикував класичне викладання. Так, наприклад, він вважав неправильним формальне ставлення до дітей і офіційно-схоластичний характер навчання в класичних школах. На думку А. Фер'єра у нових школах основна

увага повинна приділятися не тільки науковій стороні знань, а й мистецтву, фізичному розвитку, іграм та заняттям на відкритому повітрі, прогулянкам і екскурсіям, ремісничій праці; головне — це інтереси дитини, на які варто звертати увагу, з огляду на її вікові та індивідуально-психологічні особливості; боровся також за введення учнівського самоврядування, яке формує ініціативність і самостійність в учнях. Однак, можливість навчання в таких нових школах була не у всіх: такі нові школи були платними закладами, доступними лише дітям заможних батьків.

Із зазначеного вище, за А. Фер'єром ознаки нового типу школи виглядають таким чином: школа повинна бути інтернатом і розташована за містом; число вихованців у групах для занять — 10-12 дітей. Велика увага, крім вивчення наук, в школі повинна приділятися мистецтву, гімнастиці, іграм і спорту, прогулянкам й далеким екскурсіям, сільськогосподарській та ремісничій праці; викладання в ній повинно ґрунтуватися на фактах, спостереженні світу речей і явищ природи, спиратися на інтереси дитини та вікові особливості її розвитку; для виховання ініціативи й самостійності вводиться обов'язкове учнівське самоврядування. Швейцарський педагог вважав, що школа повинна сприяти природному розвитку дитини, формувати не інтелектуалів-ерудитів, а людей здатних застосовувати ці знання на практиці¹³.

Питання розвитку дитячої психології досліджував Анрі Валлон (Henri Wallon 1879 — 1962) — французький філософ, психолог, нейропсихіатр, педагог. Його вважають засновником паризької школи генетичної психології. Був президентом Французької психологічної асоціації та Французької асоціації нового виховання, президентом комісії з реформування освіти у Франції. Найбільшого визнання отримав за дослідження, присвячені психології дитини. Особливу увагу приділяв впливу дорослих на психічний розвиток дитини,

¹³ Коваленко С. І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навч. посіб. / С. І. Коваленко, Н. І. Белкіна. — К. : ЦНЛ, 2006. — 664 с.

соціальне оточення дитини, умовам життя, а також аналізу ігрової діяльності дітей. Вивчав проблеми дитячої психології, психічного розвитку дитини в цілісності його психомоторних, сенсорно-перцептивних, рухових, емоційно-комунікативних, вербальних форм активності. Виробив власний методологічний, теоретичний і емпірично-методичний підхід до цієї проблематики.

У 1925 р. вийшла його монографія «Важка дитина», де він досліджуючи психомоторику дитини встановив, що надмірна збудливість, яка виявляється в гіпермоторній активності дитини, заважає його психічному розвитку. Дитина не може сконцентрувати свою увагу на предметі, на вказівках дорослого, вона виявляється нездатною доволно регулювати свої рухи й дії, у неї не розвивається найважливіша особистісно значуща здатність до саморегуляції. Так А. Валлон почав розробляти проблему оволодіння дитиною, яка росте, власними формами психічного життя. Але ця проблема гіперактивної дитини залишається досить актуальною і сьогодні.

У книзі «Психічний розвиток дитини» (1941) представив цілісну концепцію дитячого розвитку, принципові позиції щодо сутності природного початку розвитку людини, розкрив провідну роль початкової невербальної емоційної комунікації дитини з дорослим, описав концепцію стадіального розвитку в період раннього дитинства, яка включає питання про етапи розвитку емоційного життя, про становлення у дитини самоконтролю над власними психічними функціями. Свою концепцію побудував на положенні про те, що природа людини з самого початку є соціальною. Згідно з А. Валлоном, саме взаємодія дитини зі світом людей, представленим на початку дорослими, які доглядають дитину, опосередковує всі інші його стосунки з оточенням. Це принципове положення узгоджується з настановами сучасної психології, психологи сьогодні наголошують, що взаємини зі значущим дорослим визначають більшість особливостей психіки дитини. Зокрема, А. Валлон визнавав важливу роль дозрівання в розвитку. На його думку, дозрівання нервової системи забезпечує послідовність розгортання типів та рівнів

активності, оскільки для дозрівання необхідне вправління, воно з самого початку включене в природу емоцій, моторики та імітації.

У 1927 р. заснував у Франції першу лабораторію дитячої психології, де проводив дослідження психічної діяльності дитини, яке ґрунтувалося на тому, що розвиток дитячої психології є певними послідовними стадіями. Деякі з цих стадій характеризуються домінуванням афективного над раціональним, тоді як інші виявляють первісність інтелекту над емоціями. Саме в цьому розриві та конкуруванні раціонального та емоційного розвивається особистість дитини. Таким чином, А. Валлон представляє дуалістичний напрямок: його модель, на відміну від теорії Жана Піаже, допускає регресивний розвиток.

Активно працюючи у галузі психології розвитку дитини, радив розвинути співпрацю у школі. Він наголошував на тому, що товарищкості не можна навчити, нею треба жити, лише так чином дитина пристосовується до реального життя, соціальної реальності¹⁴.

Особливий внесок у розвиток педагогічної думки вніс Селестен Френе (Celestin Freinet 1896 — 1966) — видатний французький педагог-реформатор ХХ століття, який приділяв глибоку увагу до особливостей психології дитини, все своє життя шукав інтенсивні шляхи до цілеспрямованої стимуляції інтелектуальної та емоційної активності учнів й розв'язав низку проблем з організації шкільного життя. С. Френе вказував на велику небезпеку авторитарної педагогіки, що вимагає сліпого підпорядкування дітей вчителю. Їм було розроблено педагогічну технологію (техніка С. Френе), яка передбачала оригінальні форми виховання і навчання. Центральна теза його концепції зводиться до того, що для втілення в життя прогресивної педагогічної теорії недостатньо змінити організаційні форми навчального процесу та методи навчальної роботи. Необхідно створити й широко використовувати нові матеріальні засоби навчання та виховання: шкільну друкарню, шкільне

¹⁴ Валлон Анри Факторы психического развития ребёнка // А. Валлон / Психология развития: Хрестоматия. – СПб., Питер, – 2001. – с.46-56.

самоврядування, вільні тексти (дитячі твори), картки для персональної роботи, особливу бібліотеку навчальних посібників тощо. Головним у вихованні вважав: здоров'я дитини, розвиток її творчих можливостей, прагнення до пізнання; створення сприятливого середовища; обладнання і технічні засоби.

Виокремив такі педагогічні настанови:

- максимальний розвиток особистості дитини в розумово-організаційному суспільстві, яке буде слугувати дитині, і якому дитина буде служити;

- школа майбутнього буде орієнтована на дитину-члена суспільства, де дитина сама будує свою особистість, а вчителі в цьому йому допомагають (потрібно створити можливості для вільного розвитку кожної дитини в будь-якій галузі);

- праця повинна стати основним принципом, рушійною силою і філософією школи (світла голова і вмілі руки краще, ніж розум, перевантажений непотрібними знаннями);

- розумна дисципліна — результат організованої праці, школа не може існувати без демократичного суспільства.

Педагогіка С. Френе передбачає також і співробітництво. І не лише вчителя й учнів, а й учнів один з одним — у класі, школі, з партнерами по листуванню, з батьками та іншими дорослими. Спонування до учіння, це коли — знання спрямовуються не тільки від учителя (за вертикаллю — зверху), як це властиво традиційній педагогіці, воно є наслідком і горизонтальної взаємодії (взаємодопомога дітей, підготовлені для своїх товаришів повідомлення, листування), і за вертикаллю — знизу (дитячі повідомлення, встановлені дітьми закони й правила, запропоновані ними різні форми роботи).

За С. Френе класом управляють не придумані кимось правила, а прийняті самими дітьми й змінювані в разі потреби норми співжиття. Ці норми рік у рік для кожного окремо взятого класу формуються заново самими дітьми. С. Френе виступав проти застосування в початковій школі підручників, вважаючи, що вони виключають можливість індивідуалізованого навчання. Замість

підручників пропонував індивідуальну роботу з картотекою, дослідження, спостереження, реферати, форми художньої експресії — малювання, співи, музику, театр, прикладне мистецтво, й зазначав важливість виховання, яке повинно здійснюватися нерозривно з природою. Пропонував самоконтроль у навчанні, облік індивідуальних досягнень кожного учня і відмову від оцінювання.

Працювати за системою С. Френе, означає зміну ролі для вчителя: від авторитарної через ту, яка стимулює — до ролі куратора і спостерігача, і далі — до ролі активного члена групи, який спрямовує. Учитель припиняє бути тим, хто вирішує, карає і має на все готові відповіді й такі засоби застосування влади, як позначки та покарання втрачають свою необхідність.

С. Френе розглядав можливість будівництва школи, зорієнтованої на дитину — члена суспільства, і основною умовою вважав створення середовища, здатного допомогти становленню особистості дитини. Тому на перше місце ставилося не заучування матеріалу, а таке:

- здоров'я дитини, її прагнення до знань, розвиток її творчих можливостей, притаманне їй природі бажання постійно рухатися вперед, до максимальної реалізації;

- сприятливе середовище, у якій виховується дитина; обладнання та технічні засоби, що забезпечують природний, живий і всебічно виховний процес.

Усі розробки С. Френе слугували одній ідеї — системі гуманістичної освіти. Складається вона з трьох компонентів: створення гуманної освітнього середовища навколо дитини; формування моральної гуманної особистості; підготовка дитини до життя відповідно до непростих вимог епохи й середовища. Таким чином вважаємо, що кожен компонент сам по собі — цілий світ педагогічних ідей. Отже, провідними символами виховної системи С. Френе є демократизм, свобода, співробітництво, праця¹⁵.

¹⁵ Джури́нский А. Н. История зарубежной педагогики : учеб. пособие для вузов / А. Н. Джури́нский. – М. : ФОРУМ – ИНФРА-М, 1998. – 272 с.

Упроваджуючи принципи педагогіки партнерства у свою практичну діяльність, педагогу необхідно враховувати, що: шкільне освітнє середовище — це простір дитинства, який будується на засадах рівності, діалогізму, співрозвитку, прийняття; переосмислення ролі вчителя вимагає від нього оновлення професійного мислення і відповідних цілеспрямованих дій: постійного аналізу власної педагогічної діяльності; орієнтації на самоосвіту; відстеження результативності своєї роботи через систему моніторингу та самомоніторингу. Педагогіка партнерства визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість.¹⁶ А практика соціального партнерства дає можливість сформувати конкурентоспроможну особистість, здатну вибудовувати нові продуктивні відносини з оточенням, проявляти ініціативу, нести відповідальність за прийняті рішення.

Список використаних джерел

1. Артемова В. Історія педагогіки України : Підручник. / В. Артемова – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
3. Валлон Анри Факторы психического развития ребёнка // А. Валлон / Психология развития : Хрестоматия. – СПб., Питер, – 2001. – с.46-56.
4. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.
5. Джури́нский А. Н. История зарубежной педагогики : учеб. пособие для вузов / А. Н. Джури́нский. – М. : ФОРУМ – ИНФРА-М, 1998. – 272 с.

¹⁶ Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.

6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
7. Закон «Про освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 13.05.2018).
8. Коваленко Є. І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія : навч. посіб. / Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна. – К. : ЦНЛ, 2006. – 664 с.
9. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 13.05.2018).
10. Коханова О. П. Психологія партнерської взаємодії в освіті : навч.-метод. пос. / О. П. Коханова – К. : Вид-во ПП Щербатих О. В. – 2011. – 104 с.
11. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства: основні ідеї, принципи та сутність [Електронний ресурс] / Т. С. Кравчинська // Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи: Зб. ст. Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф., 6 квітня 2017 р. – Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2017. – С. 85–88, Режим доступу : http://conf-hano.at.ua/load/zbirniki/elektronnij_zbirnik_materialiv/4-1-0-680 (дата звернення 13.05.2018).
12. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. / І. П. Підласий. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 360 с.
13. Поляк Г. Новая школа на Западе. Педагогическая система Декроли. / Г. Поляк. – М., 1928. – 98 с.
14. Чайка В. М. Основи дидактики: навч. пос. / В. М. Чайка. – Київ : Академвидав, 2011. – 238 с.
15. Besse J. M. Ovide Decroly, psychologue et educateur. / Jean Marie esse. – Toulouse, Privat, 1982, 180 p.